

Данте Аліг'єрі та його шедевр "Божественна комедія"

Данте Аліг'єрі (1265—1321)

1. Доба Данте

Італія після римлян

Протягом наступних після падіння Західної Римської імперії століть землі Італії належали скірам, остготам, Візантії і понад 200 років — лангобардам. Та в середні віки Римська імперія продовжувала жити у пам'яті людей, а різні правителі вважали себе наступниками римських імператорів і намагалися реанімувати імперію минулого в тих чи інших політичних і адміністративних формах. Цєю ідеєю були захоплені навіть римські папи, які у 756 р. і утворили в серединній Італії Папську державу. З середини VIII ст. окремі землі Італії були включені до складу держави франків, вождь якої Карл Великий одержав з рук римського папи Льва XII корону римського імператора (800 р.). Після смерті Карла титул римського імператора успадкував Лотар — один із трьох його внуків, правитель Італії.

Суперництво між папами та імператорами

962 р. германський імператор Оттон I коронувався "лангобардською короною", а трохи пізніше, з рук римського папи Йоанна XII — короною римських імператорів. Так виникла "Священна римська імперія", на чолі якої тривалий час стояли імператори німецького походження. В момент утворення вона включала в себе землі північної Італії і Прирейнської Німеччини, пізніше ще й інші регіони.

З тих самих пір починається суперництво між римськими папами і німецькими імператорами за політичний вплив в Італії. Більш того, папи намагалися взяти під свій контроль політичне (зрозуміло й релігійне) життя у всій Європі, яка на той час (X ст.) уже була повністю християнізована. Ці зазіхання привели, по-перше, до розколу християнської церкви на римсько-католицьку і греко-візантійську (1054), а по-друге, до так званих "хрестових походів" на землі західного Середземномор'я (1096—1270) і слов'ян (XIII—XIV ст); мета останніх полягала у придушенні всього східного ареалу впливу Візантії та її самої.

Серед правителів "Священної римської імперії" були видатні особистості, які могли протистояти папам. Загострення боротьби відбувається за Фрідріха I Штауфена, прозваного Ротбартом (Барбароссою), який навіть був відлучений від церкви.¹ Його наступник Фрідріх II, володар Сицилійського королівства, не тільки вів боротьбу з північно-італійськими містами, а й покровительствував мистецтву і сприяв розвитку ранньої італійської літератури, зокрема поезії, на італійській мові.² Цей період загострення боротьби між

папами і германськими імператорами Італії увійшов в історію як боротьба гвельфів і гібелінів (останнє слово походить від назви родового замку династії Штауфенів — Weiblingen).

Через три роки після народження Данте південь Італії потрапив до рук французьких королів (Анжуйської династії).

Доба Данте — драматичний час політичного само-визначення італійських міст в умовах непримиренних антагонізмів ззовні. Від нав'язливої ідеї політичного реанімування Римської імперії, яку плекали як папи, так і німецькі і французькі імператори і королі, страждав народ, молода італійська буржуазія, потерпала національна цілісність країни.³

2. Життя Данте Протистояння партій у містах

Данте народився у Флоренції. Північ Італії, внаслідок географічного положення поблизу германських земель і бурхливого економічного піднесення міст, була центром сутички між папами і германськими імператорами. Подібно тому, як у республіканському Римі кожний чоловік народжувався, щоб бути воїном, так і в містах з комунальними свободами і самоврядуванням — Флоренції, Мілані та ін., кожний чоловік був покликаний до політики.

Флорентійське життя Данте

Флоренція належала гвельфам, проте з часом партія пережила розкол, що позначився і на сімейному житті поета. Данте належав до "білих", проте дружина і мати чотирьох його дітей — Джемма Донаті була родичкою ватажка "чорних" Корсо Донаті. Після досягнення тридцятилітнього віку Данте обіймав деякі громадські посади, зокрема в раді, яка контролювала фінанси міста. Внаслідок політичного конфлікту його захотіли усунути від управління містом і для цього звинуватили у привласненні комунальних грошей (стереотипне звинувачення, але й поширений порок у всіх стародавніх суспільствах). Від неминучої страти Данте рятувало те, що він у той час знаходився за межами Флоренції. Проте шлях назад для нього був назавжди закритий, бо суд ухвалив у разі його повернення "катувати його вогнем, поки він не вмере". Будинок поета був зруйнований до фундаменту. Сталося це 1302 року.

Данте у вигнанні

Друга половина життя Данте пройшла у вигнанні. Характерно, що вищим його бажанням було повернутися до рідного міста. Середньовічна людина не мислила себе без дому, в якому виросла, без постійних супутників життя, які оточували від народження до могили; огода юрби, навіть несправедлива, вбивала. Поет навіть на певний час зблизився з гібелінами, коли імператор Генріх VII підійшов упритул до стін Флоренції з

¹ Правив у другій половині XII ст., загинув 1190 р.

² "Усіх письменників тоді називали сицилійцями". // Ф. де Санктис. История итальянской литературы: в 2 т. / Пер. с итал. — Т. 1 — Москва, 1963. — С. 13.

³ Роздробленість Італії вдалося повністю подолати лише в XIX ст.

наміром захопити її. Раптова смерть імператора у 1313 зруйнувала усі сподівання поета на повернення.

На собі Данте відчув визначальну парадигму епохи, згідно з якою ставлення до людини ґрунтувалося на її офіційному статусі, а не особистих достоїнствах. Перед Богом, сім'єю, вітчизною душа його була чиста. Він поневірявся по різних містах. Флоренція погодилася на реабілітацію (очевидно завдяки невтомним заходам дружини, яка залишалася у місті), але на принизливих умовах, які поет не міг прийняти: він мусив був пройти по місту у смиренному руб'ї і привселюдно покаятися. Останні 7 років Данте жив відносно спокійно в Равенні, користуючись покровительством з боку її правителя Гвідо де Полента, великого шанувальника мистецтв. Похований він там же.

3. "Нове життя"

Жанр любовної автобіографії

Серед творів Данте в жанрі ліричної поезії видатне значення має створена ще у флорентійський період поетична любовна біографія "Нове життя" {"*Ша Ліюа*", 1292 р.). Поет оспівує красу юної дами Беатріче і своє кохання до неї. Книжка нараховує 26 сонетів, 4 канцони і 1 баладу, що чергуються з прозовими вставками, в яких Данте розповідає історію кохання. Поет дає пояснення до віршів, що спонукає читача сприймати твір і як своєрідний зразок теоретичної поетики.

Данте міг знайти форму любовної автобіографії у Овідія в "Атогез", а з найближчих попередників — у поетів Провансу (півдня Франції). Суть такого жанру в середньовічній поезії полягає у розкритті ідеалізованих відносин з жінкою, які є наполовину плодом поетичної уяви поета, наполовину реальними. Поет ніби співвідносить свої переживання і красу дами з загальноновизнаним ідеалом. У цій збірці таким ідеалом є Мадонна.

Образ прекрасної дами

Ім'я "Беатріче" означає "благодатна". Поет розкриває облагороджуючий вплив її краси на всіх, до кого вона наближається:

*В своїх очах вона несе кохання. На кого
гляне, всі блаженні вмиє. Як десь іде —
за нею всяк спішить, Тріпоче серце від її
вітання. Гордина й знів від неї геть
біжить, і бліднуть, никнуть, множачи
зітхання, Спокутуючи гріх свій самохіть.
О донни, як її скласти прославляння?
Хто чув її — смиренність дум свята
Проймає в того серце добротливо. Хто
стрів її, той втішений сповна. Коли ж іще
всміхається вона, — Марніє розум і
мовчать уста: Таке бо це нове й
прекрасне диво.*

(XXI. Сонет. Переклад М. Бажана)

Коли Данте вперше побачив Беатріче, вона була прибрана "в найшляхетніший шарлатовий (червоний) колір, лагідний та гожий", тобто в колір Мадонни, як її зображують на іконах. Беатріче фізично ніби безплотна, риси її зовнішності гранично узагальнені. Проте Данте підкреслює світлоносні риси її образу. Вона вся пройнята саявом:

*Біліє перламутром личко гоже, і
свіжість, і шляхетність кольорів.
Творець лише у ній одній зумів
З'єднати всі красоти без догани. З її
очей Кохання полум'яне Вціляє в очі
кожному, хто їй Наважиться
послати погляд свій.*

(XIX. Канцона. Переклад В. Житника)

"Нове життя" і неоплатонізм

Поетика кохання утворі пов'язана з впливом неоплатонізму, зокрема філософії Фоми Аквінського (1226—1274), який розглядав земну красу як віддзеркалення краси небесної. Це означає, що вищі атрибути Бога (мудрість, чистота, досконалість) можуть бути сприйняті людиною не безпосередньо, а лише у доступних чуттєвому спогляданню формах високої краси, зокрема жіночої. Йдеться, таким чином, не про фізичну вроду, а духовну красу. Такою ідеальною, але разом з тим і безплотною красою, наділяли Мадонну. Так і батьківщиною високої краси Беатріче є не земля, а небо. Звідси її променистий погляд, осяйність її обличчя. Богослов Бернар Клервоський (1090—1153) учив, що сутність Бога виражається у світлі. Данте говорить про Беатріче словами Гомера: "Вона здавалася дочкою не смертної людини, а Бога". Янголи і Бог говорять, що її душа і краса належать небу:

*З надією благає ангел Бога: (...)
"Тож хай сюди їй стелиться дорога,
Без неї й небо не таке святе,
І праведники моляться за те"(...)
І мовить Бог: "Пождіте, всі ми раді
Забрать її, та є один, хто зна,
Що не йому судилася вона,
Нехай вона в його побуде владі.
Колись він скаже в пеклі: "Душі злі,
Янайсвятішу бачив на землі".*

Ту донну ждуть в небесній високості (...)

(XIX. Канцона. Переклад В. Житника)

Коли Беатріче вмирає, поет сумує, але це не стає для нього життєвою драмою. Адже він покохав вищу духовну суть жінки, яка залишається в його серці. Він оспівує її не як свою кохану, а як втрачену для всього світу святую:

*О, пілігрими, ви йдете поволі,
Замислившись про нетутешній світ(...)
Чому не плачете ви мимоволі,
Ступивши в цю оселю смутку й бід?(...)
Вона померла, наша Беатріче! І
розповідь про наглу смерть її Така, що
змусить кожного ридати.*

(XI.. Сонет. Переклад М. Бажана)

Нова парадигма історії

В любовній автобіографії Данте ми знаходимо уже знайому нам нову парадигму історичного часу. З цим пов'язана сама назва твору. Ми упізнаємо тут тричастинну схему євангелій. Відмінність полягає у тому, що вибір дався поетові без вагань і сумнівів, бо він уже тут, на землі, розгадав вищу сутність Беатріче (вона послана з майбутнього і належить йому) і був готовий до неминучої розлуки з нею.

Коли зовсім юний Данте побачив Беатріче-дівчинку, він відчув справжню красу, і вона вберегла його отроцтво від житейського бруду і нищості. Проте важливішою стає друга зустріч з Беатріче, уже дорослою дівчиною. Щоб не заплямувати ім'я дівчини, він тільки вітає її здала. Своє кохання він таїть від людей, щоб ніхто не здогадався про його справжні почуття, і виявляє вдавані знаки уваги до іншої дами. Коли ж Беатріче після цього привітала його стриманіше, ніж завжди, він упав у розпач. Так уже на землі розділилися сама дівчина і її високий образ в його душі.

Піднесення земного

Та ось Беатріче помирає. Тепер ніщо земне не може затьмарити високих переживань Данте. Оспівуючи Беатріче, він оспівує Божественну благодать. Це і є його "нове життя" — вічна духовна одержимість, яка відсуває на задній план його власне фізичне буття і скеровує його прагнення в майбутнє, до Бога.

Проте повертає до себе увагу одна важлива особливість твору, яка відрізняє його від євангелій. Все ж таки Беатріче постає перед нами земною жінкою, а не земним утіленням ангела, Мадонни чи Бога. Данте оспівує як свою провідну зірку земну жінку і тим самим підносить і облагороджує земне, сучасне. В цьому виявляється новий погляд на людину, який розгорнеться ширше в його наступному творі — "Божественній комедії".

4. "Божественна комедія"

Жанр твору

Головний твір Данте написаний у вигнанні. За сучасною жанровою класифікацією, це лірико-епічна поема. Ліричний елемент виражається у розкритті думок і почуттів поета, а епічний — в зображенні подій. Сам Данте назвав свій твір "Комедією". В середні віки це була поширена назва для творів, написаних не вченою латиною, а народною мовою, які починалися сумно, а закінчувалися щасливо. Джованні Боккаччо додав до назви слово "Божественна", яке й утвердилося за нею назавжди. Сучасники закидали поетові те, що він написав твір не латинською мовою, в XV ст. його перекладали латиною. За середньовічною системою жанрів, перед нами видіння (візія). Данте описує свої уявні поневіряння у потойбічному світі. Відповідно поема ділиться на три частини: "Пекло", "Чистилище", "Рай".

Нова парадигма історії твору

Тричленність поеми має свій глибокий смисл. У середні віки образ чистилища жив у свідомості віруючих, проте католицька церква офіційно визнала його лише після Данте, у XIV ст. Данте ввів у твір чистилище як поетичний образ і таким чином створив свою тричленність, яка була для нього важливою для передачі християнської парадигми історії. Пекло — час гріха і минулого, чистилище — час каяття і вибору, рай — час праведності і вічного майбутнього.

Данте мандрує стежками Пекла і Чистилища у супроводі тіні Вергілія, який знаменує собою водночас і язичницьке минуле, і праведний вибір (бо, як було показано раніше, він, на думку церкви, наблизився до християнських цінностей). По Раю він іде у супроводі душі Беатріче, яка знаменує майбутнє і праведність.

Шлях душі в потойбічності

Данте втілює парадигму руху від минулого до вічного, від гріха до праведності не абстрактно, а в яскравих зорових образах, насичує її барвами і об'ємом.

Шлях Данте починається внизу землі, бо саме там вхід у пекло. Поет уявляє пекло у вигляді величезної круглої прірви, яка звучується ближче до центра землі. На її колах розташовані грішники, засуджені на вічні муки. Данте не може зійти з пекельної стежки; раз ступивши на неї, він мусить підкоритися маршруту і пройти його до кінця — до центру землі, тобто до глибини гріха, який уособлює Диявол. Далі він піднімається на поверхню землі і потрапляє в чистилище, яке він бачить у вигляді гори з сімома терасами. На них знаходяться грішники, які спокутують свою провину і надіються на пробачення. Після цього Вергілій залишає поета, і біля Райської брами його зустрічає Беатріче. Рай уявляється у вигляді величезної троянди, на пелюстках якої знаходяться душі праведників. Над ними, в променях сліпучого сйва, перебуває Бог.

Готична ідея у творі

Таким чином, шлях поета йде знизу вгору, що має символізувати очищення душі від минулого, гріховного й тілесного і прилучення до вічного, праведного, духовного. Темрява, що панує в Пеклі, символізує не лише пітьму гріха, а й морок незнання. Таким чином, це ще шлях душі до світла віри. Така поетична ідея одержала назву "готичної", бо готична архітектура і образотворча пластика будується на контрасті високого і низького, верху й низу, темного й світлого, тілесно-матеріального і бесплотно-витонченого.

Данте не сам розробив "готичну" естетику своєї поеми, а взяв її у готовому вигляді з уже пануючих уявлень про світ. І у сучасній мові ми знаходимо цілий "готичний" шар образів і смислів, які прийшли з середніх віків. Зокрема це система протилежних понять, які ми звикли сприймати оцінюючи, тобто наділяти їх позитивним чи негативним смислом. Це антитеза верху й низу ("піднесені" чи "низькі" думки) і відповідно з ними зв'язаних понять світла й темряви ("світла голова" — "темні наміри"), тепла й холоду ("тепле ставлення" чи "гаряча зустріч" і "холодний погляд", "крижане серце"), руху і непорушності ("жвава думка" — "застиглий погляд"), душі і плоті ("душевна людина" — "плотоядний погляд"), духу й матерії ("духовна сила" — "кам'яне серце"), Бог і диявол ("божественне мистецтво" — "диявольські спокуси"), нарешті самі поняття минулого і майбутнього ("тіні минулого" — "мистецтво майбутнього"). Вся ця палітра антитетичних понять була розроблена культурою християнського середньовіччя і стала поетичною основою для побудови світу в поемі Данте.

У своєму творі Данте обстоює цінність духовно насиченого, осмисленого життя.

Сюжет

Сюжетна канва поеми проста. Данте зупиняється біля душ небіжчиків і вступає з ними в бесіду. Він населив свій потойбічний світ не вигаданими персонажами, а людьми, добре знаними його сучасниками. Це політики, полководці, воїни, аристократи, ченці та інші духовні особи, поети, авантюристи і просто пересічні злочинці. Оскільки трагічні події з їхнього життя ще були свіжі у пам'яті людей, поет не розповідає про них докладно, а це ускладнює для сучасного читача сприйняття твору. Серед персонажів трапляються міфологічні герої і образи стародавньої історії (Гомер, Платон, Евклід, Юлій Цезар та ін.).

Моралістична символіка

Данте постає перед читачем як психолог і

мораліст. Поет уявляє муки грішників у Пеклі за біблійними словами: "Хай кожному віддасться за гріхи його". Насильники, що жадали крові ближнього свого, нині захиляються у кривавій річці. У брехливих пророків голова звернута на 180° назад, щоб вони більше не могли читати "майбутнього" і піддурювати людей. Лицеміри ходять в одязі зі свинцю, вкритому оманливим блиском золота. У задрісників зашиті очі. Гордії, які ніколи ні перед ким не схиляли голови, тепер не можуть підняти її, бо до шиї прив'язаний важкий тягар. Поет Бертран де Борн тримає власну голову окремо від тіла в руках. Таке було його покарання за те, що за життя він посварив своїми зухвалими піснями батька з сином — англійського короля Генрі II з принцом Генрі, та й сам воював з рідним братом (XXVIII пісня). Потужний вихор — символ непереможної чуттєвої пристрасті — несе знаменитих коханців: Семіраміду, Дідону, Гелену (V пісня).

Змагання розуму і почуттів

Ставлення Данте до грішників неоднакове. Як справжній католик, він судить їх за приписами біблійної моралі. Проте він робить важливе відкриття: розум засуджує, а людське серце жаліє і готове пробачити. У серця інші закони! Так Данте знов акцентує на неоднозначності людської природи, дуалістичності якої не може примирити навіть віра. Християнство знало про дуалістичність людини, але намагалося упокоїти плоть через посередництво духу, пристрасті — через посередництво розуму, сумнівів — через посередництво віри тощо. Проте Данте не соромиться цієї роздвоєності. Він не приховує своїх почуттів і вважає їх невід'ємною частиною людської природи. Так, вислухавши розповідь Франческо да Ріміні і Паоло про їх кохання,

...руки я простер

Удаль за ними, від жалю вмиравши,

І впа, неначе той, хто нагло вмер.⁴

(V, 140—142)

Ще один грішник — граф Уголіно, що заслужив пекельні муки через державну зраду. Та розповідь про нього викликає у читача скоріше співчуття до злочинця. На землі він загинув страдницькою смертю, замурований у в'язниці разом зі своїми синами й внуками. Особлива жорстокість інквізиторів полягала у тому, що він мусив пережити смерть своїх дітей від голоду, неспроможний допомогти їм нічим. Сам він помер останній. Данте побачив у ньому не полководця, а насамперед людину — нещасного батька, і судить його за законами людського серця, а не формального права (XXXIII пісня).

Данте знаходить у палаючій ямі свого політичного ворога — гібеліна Фарінату. Проте його зворушує відданість Фарінати Флоренції, яку той зберіг серед пекельного полум'я. Поет раптом побачив у ньому споріднену душу. Любов до рідного міста зблизила їх і на якусь мить відсунула на задній план політичні розбіжності (X пісня). Данте доходить висновку, що, крім писаної моралі, зафіксованої в постулатах віри, існує ще мораль людського серця, яка ширша від писаної, бо спирається на саме людське життя. Так поет робить крок у напрямку до антропоцентричної, фактично гуманістичної, моралі.

⁴ Твір Данте тут і далі цитується в перекладі Євгена Дроб'язко

Піднесення цінності земного життя

У своїй поемі Данте всіляко підносить цінність земного буття, що також розходилося із середньовічними настановами. Його грішники постійно згадують про земне. Фарінаті більше страждань завдають не так пекельні муки, як спогади про страдницьку смерть його синів і внуків. Франческа і Пасло, носимі безжальним вихором, втішаються спогадами про своє кохання на землі. Навіть Фаріната, що по пояс стоїть у вогні, питає про те, чим закінчилася сутичка між гвельфами і гібелінами. Як бачимо, ставлення у самого поета до земного не таке однозначне й рішуче негативне, як, скажімо, в Аврелія Августина. В його поглядах готується перехід до гуманістичного синтезу античного життєлюбства і християнської духовності життя.

Проте відмічені риси з'являються на сторінках поеми скоріше як тенденція, як передчуття наступної — гуманістичної — доби, ніж як усталена позиція.

Автопортрет Данте

Характерною проторенесансною рисою твору є також прагнення поета закарбувати в ньому свої особисті думки і переживання. Насамперед це почуття глибокої любові до втраченої батьківщини. У середньовічних релігійних творах — житіях, сповідях, мартирологах тощо їхні автори гранично щиро розповідали про свої особисті почуття, але з єдиною метою — засвідчити їхню близькість християнській моралі або засудити їх, якщо вони їй не відповідали. "Мирські" почуття самі по собі не мусили мати для віруючого ніякої високої цінності. Коли св. Єронім на певний час залишив учені заняття, піддавшись глибокому розпачу з приводу зруйнування варварами Риму, церква засудила його за те, що він підпав під владу "мирських" почуттів.

Данте не приховує свого глибокого суму з приводу розлуки з Флоренцією. Ми чуємо голос не тільки глибоко віруючої людини, а й патріота земної батьківщини. Він засуджує братовбивчі сутички й війни, які роздирають всю Італію:

Рабо Італіє! Скорбот житло,

Судно без стерника під хуртовину!

Не владарка земель — блудниць кубло!(...)

Поглянь на берегах морського штуру,

Злощасна, і на себе зір зведи:

Чи є куток, який радів би миру?

(Чист., VI, 76—78, 85—87)

"Мирський" автопортрет поета — незвичайне явище у середньовічному творі на релігійну тему, свідчення виникнення цінності земного, що традиційно вважалося до цього часу "тимчасовим" і "несправжнім". Коли пізніше поет, аббат Франческо Петрарка, наслідуючи Данте, у своїх канцонах і сонетах оплакував роздробленість Італії і таврував папську курію, його громадянський пафос сприймався уже як закономірне явище для всієї гуманістичної доби.

Характер оповіді

До важливих особливостей поетики твору належить уривчастий, ніби фрагментарний характер розповіді про події, що відповідає християнській настанові на "несправжність" реального світу. Відтворити повну канву подій життя зображуваних персонажів сучасному читачеві допомагають коментарі, але вони саме й "нівелюють" таку характерну для середньовічного твору поетику замовчування, недомовленості. Матерія і

людська плоть занурені у Данте в пекельну пітьму і ніби зникають в ній, що теж відповідає настанові на гріховність, несправжність всього матеріального. В Раю плоть зовсім зникає, замість неї — згустки сліпучого сяйва, а події відсутні зовсім.

Перифраз

Настанові на несправжність тілесного світу відповідають такі словесні прийоми (тропи), як перифраз, в якому предмет не називається прямо, а передається через певні відомі ознаки. Наприклад, про Дідону поет говорить так:

*А це — кохання жертва нещаслива.
Яка збезчестила Сіхея прах.
(Пекло, V, 59 наст.)*

Трапляються астрономічні перифрази. Ось як поет сповіщає, що до сходу сонця залишилося дві години:

*Та час вже лаштуватися нам вниз.
Пливають до обрію небесні Риби,
Наблизвся до Кавру сяйний Віз.
(Пекло, XI, 112—114)*

Яскравий приклад — перифраз імені Вергілія. Тінь римського поета так пояснює поету італійському, хто перед ним:

*В Ломбардії мій батько оселився,
У Мантуї — моя там батьківщина.
Во врем 'я Юлія я народивсь, Хоч
пізно, жив я в Августовім Римі,
Копи ще лжебогам народ моливсь.
Я був поет, пісні складає любими.
Як славний син Анхізів з Трої втік,
А Іліон упав в огні ідими. (Пекло, I,
68—75)*

Характерно, що порівняння досить не часто трапляються у Данте, адже за своєю поетичною специфікою вони покликані акцентувати матеріальну природу предмета, його чуттєві якості, а це суперечило загальній настанові Данте. Серед небагатьох порівнянь — одне в У-ій пісні, де заявляється образ біблійних голубів (з ними порівнюються закохані Франческа і Паоло):

*Як в полум'ї жадоби голуби У рідні
гнізда між зелені крони Летять на
крилах спільної судьби. Вони удвох
з оточення Дідони Перенесли у
пітьмі коловій І стали біля нас без
заборони. (Пекло, V, 82—87).*

Алегорія

Для поезики всього твору характерна настановна на алегоризм. Алегорія — це образ, завдання якого — привернути увагу не до себе, а до якогось іншого явища чи думки, які прямо не називаються, а виражаються через його посередництво. Сам Данте писав у трактаті "Бенкет", що його поема має чотири смисли, з яких перший — прямий, другий — алегоричний і т. д. Проте всі ці смисли не заперечують один одного, а поетично співіснують. Це надає всьому задуму невечерп-

ної глибини, бо алегорія припускає різноманітні тлумачення.

Так, два смисли ми знаходимо уже в початкових рядках поеми. Ліс, в якому заблукав поет, — це образ реального лісу як явища природи, де заблукав поет-персонаж твору, і алегорія життєвих незгод, в які потрапив Данте-вигнанець:

*На півшляху свого земного світу Я
трапив у похмурий ліс густий, Бо стежку
втратив, млюю оповиту. О, де візьму
снаги розповісти; Про ліс листатий
цей, суворий, дикий... (Пекло, I, 16)*

Три звіра, що перетинають шлях поета в лісі, — також алегорії.

Образи головних персонажів поеми теж мають алегоричний смисл. Образ Данте слід розуміти як людську грішну душу, Вергілія — як розсудливий розум, Беатріче — як католицьку церкву. Пекло і чистилище — це алегорія земного буття, подорож поета — земний шлях людини, в якому вона має керуватися розумом, що упокорює пристрасті, і вірою, що дарує світло благодаті.

Версифікація

Цілеспрямованість і безперервність людського шляху від гріха до спасіння Данте виразив за допомогою спеціальної віршованої строфи з трьох рядків — терцини, римування якої не дозволяє довільно завершити низку терцин:

A B C D E F G H
b c d e f g h
A B C D E F G

В основі терцини лежить сакральне число "3". Символіка чисел також характерна для середньовічної поезики.

1. Франко про Данте

Значення Данте відмітив Іван Франко такими словами: "Данте являється найвищим виразом, поетичним вінцем та увічненням того, що називаємо середніми віками (...) Та рівночасно як людина геніальна, він усім своїм еством належить до новіших часів, хоча думками і поглядами коріниться у минувщині".

Література

1. Голенищев-Кутузов И. Н. Творчество Данте и мировая культура. — Москва, 1988.
2. Доброхотов А.Л. Данте Алигьери. — Москва, 1990.
3. История всемирной литературы: в 9 т. — Т. 2. — Москва, 1984.
4. Санктис Ф. де. История итальянской литературы: в 2 т / Пер. с итал. — Т. 1. — Москва, 1963.
5. Франко І.Я. Данте Аліг'єрі. Характеристика середніх віків. Життя поета і вибір з його поезій. Дантова друга любов. // Зібрання творів: у 50 т. — Т. 12.— Київ, 1978.

Б. Б. Шалагінов,
доктор філологічних наук
Київ